

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ ТА БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ
НА ТРАНСПОРТНИХ МАГІСТРАЛЯХ: ІСТОРИЧНИЙ ГЕНЕЗИС

Чебан О.М., Національний транспортний університет, Київ, Україна

PREVENTION CRIMINALITY AND HOMELESSNESS MINORS
ON THE HIGHWAY TRANSPORT: HISTORICAL GENESIS

Cheban O.M., National Transport University, Kyiv, Ukraine

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ ПРЕСТУПНОСТИ И БЕСПРИЗОРНОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ
НА ТРАНСПОРТНЫХ МАГИСТРАЛЯХ: ИСТОРИЧЕСКИЙ ГЕНЕЗИС

Чебан О.М., Национальный транспортный университет, Киев, Украина

Вступ. Соціально-економічні зміни в Україні, криза традиційних інститутів соціалізації молодого покоління, порушення механізму спадкоємності поколінь, відчуження дітей від культури, ціннісних орієнтацій юнаків і дівчат у сфері праці, відсутність певних політико-правових основ роботи з неповнолітніми доводять, що на сьогодні виникла потреба не тільки вирішувати окремі проблеми підлітків, а й виділити політику захисту прав дітей у самостійний, специфічний, пріоритетний напрям у діяльності держави.

Її головним завданням при цьому має бути створення відповідних умов, здатних максимально стимулювати власні творчі сили молодої особи, дати простір для її саморозвитку й самореалізації з метою активної участі в становленні України як самостійної держави, її духовного відродження й найголовніше створити умови, що сприятимуть зниженню рівня злочинності [1, с. 117].

Проблема дитячої безпритульності та бездоглядності є однією з найгостріших і найболучіших у загальному ланцюгу соціальних аномалій доби воєнно-революційних потрясінь і повоєнного відродження нації першої третини ХХ століття. За масштабами поширення та глибиною «метастазування» клітин суспільного організму вона багато в чому співзвучна нинішньому періоду України, а тому, безперечно, становить неабиякий науковий і практичний інтерес у контексті узагальнення й творчого використання в наші дні вітчизняного досвіду протидії безпритульності, нагромадженого протягом початку ХХ сторіччя.

Йдеться, звісно, як про позитивний, так і негативний його виміри, про необхідність коригування сучасної державної політики й чинного законодавства у руслі кращих надбань минулого щодо викорінення цього ганебного явища із суспільного життя.

В історичному плані дитяча безпритульність чи не вперше була «помічена» на державному рівні в Російській імперії (до складу якої входила і Україна) лише з початком Першої світової війни, коли вона стала розглядатися і як масове соціальне явище, й під кутом зору іншої, не менш гострої проблеми – дитячої та підліткової злочинності.

Не секрет, що головним джерелом «кадрового» поповнення останньої у той час були саме безпритульні діти, бо абсолютна більшість з них вела фактично кримінальний спосіб життя, добуваючи собі засоби існування не інакше, як шляхом крадіжок, грабежів, розбою. Значною мірою їхніми зусиллями подібні діяння стали невід'ємним атрибутом тогочасної картини вітчизняної повсякденності, передусім міської, хоча число «традиційних» злочинів тоді зі зрозумілих причин скоротилося. Адже повсюди діяли жорсткі закони воєнного часу, до яких згодом додалися правозахисні акти або ж неписані правила так званого революційного та воєнно-комуністичного порядку [2, с. 82, 85].

Аналіз літературних джерел. Запобіганню та протидії злочинності неповнолітніх, таким асоціальним явищам у їхньому молодіжному середовищі, як бездоглядність, безпритульність, жебрацтво, приділялася значна увага в юридичній науці, причому досліджувалися різноманітні аспекти цих кримінологічних явищ, зокрема у працях таких учених як О.І. Анатольєва, Т.І. Белавіна, О.І. Бугера, В.В. Василевич, Т.З. Гарасимів, В.В. Голіна, І.М. Даньшин, О.М. Джуца, А.І. Долгова, Ю.Л. Заросинський, В.В. Коваленко, О.М. Костенко, І.П. Лановенко, А.П. Тузов, В.О. Туляков, П.Л. Фріс, С.А. Шалгунова та інших вітчизняних і зарубіжних вчених-юристів.

Окреслена проблема також є актуальною і знаходить свій вияв у дослідженнях істориків, психологів, педагогів і вихователів, серед них А.Г. Зінченко, Н.М. Касьянова, Т.М. Кравченко,

О.О. Лазаренко, М.І. Левишина, А.С. Макаренка, В.М. Оржиховська, Р.М. Ткач, В.П. Швидкий та інші фахівці.

Виклад основного матеріалу. В першу чергу, пропонуємо з'ясувати, коли почалася та якими методами здійснювалася протидія асоціальним явищам серед неповнолітніх.

За історичними даними протидія злочинності неповнолітніх та протидія їх безпритульності почалася ще на початку ХХ століття.

Аналізуючи правові документи і архівні матеріали А. Зінченко [3, с. 8] засвідчила, що вже в перші роки радянської влади розпочалося створення системи охорони дитинства, яка включала в себе: законодавство з охорони дитинства, державні і громадські установи протидії безпритульності неповнолітніх, мережу будинків для безпритульних неповнолітніх і різноманітні види соціальної допомоги нужденним підліткам. Протягом 20-х років в законодавство України були внесені суттєві доповнення. За Кримінальним кодексом УРСР в редакції 1926р. передбачалась відповідальність батьків та опікунів за втягнення неповнолітніх до жебрацтва.

Рада захисту дітей (РЗД), яка була створена у 1919р., використовувала такі форми допомоги як вилучення безпритульних неповнолітніх з вулиці, влаштування їх до відповідних будинків. Пізніше правонаступницею РЗД стала Центральна комісія допомоги дітям (ЦКДД), яка в порівнянні з попередницею мала більшу фінансову самостійність. ЦКДД займалася і протидією безпритульності, і профілактичною роботою, зокрема було створено виробничі майстерні, а у великих містах (Києві, Одесі, Харкові) були відкриті Клуби для бездоглядних неповнолітніх. Однією найбільш ефективною та розповсюдженою формою в подоланні безпритульності неповнолітніх також виявилась система патронату (індивідуального та колективного) [3, с. 8-11].

Політика протидії безпритульності неповнолітніх та злочинності серед них в той час, підсумовує О. Анатольєва [4, с. 14-15], характеризувалась широким використанням виховних методів. Важливим для профілактики безпритульності, бездоглядності та правопорушень неповнолітніх було і створення правової бази охорони трудових прав неповнолітніх. Були закріплені сприятливі умови їх праці, встановлені заходи боротьби з безробіттям неповнолітніх. Для підвищення конкурентоспроможності підлітків на ринку праці запроваджувалося виробниче навчання. Крім загальних гарантій трудових прав неповнолітніх, існували і спеціальні – для безпритульних і бездоглядних.

Отже, протягом 20-х років була проведена значна робота щодо пошуку найбільш раціональних форм організації соціально-правової охорони дитинства, протидії безпритульності та бездоглядності неповнолітніх, але ЦКДД та її установи займали особливе місце. Оскільки їй надавались широкі повноваження, вона одночасно носила і організаційний, і практичний характер; але що найважливіше – займалася комерційними справами, а тому мала певну фінансову самостійність. В цілому всі заходи підвищували ефективність роботи в обраному напрямі [5, с. 85-86].

Ефективним заходом протидії безпритульності неповнолітніх в СРСР було так зване соціальне оздоровлення, тобто залучення до праці безпритульної неповнолітньої особи, яке повинно було здійснюватися за участі педагогів і громадських працівників. Створення разом з самим безпритульним на принципі добровільності трудової атмосфери життя і вважалося вірним шляхом до його тривалого перевиховання. Особистість безпритульного розцінювалася як рівноцінна особистість іншої молоді; і повага до його особистості, що постраждала в період економічної розрухи та війни, визначають педагогічний підхід до нього. Всі, хто працював в майстернях, здобуваючи кваліфікацію, набували міцної основи в житті. Коли безпритульних неповнолітніх влаштовували на роботу, вони духовно заспокоювалися; всі вони усвідомлювали, що саме в праці – застава їх оздоровлення і основа для існування. І праця така зводилася до сільськогосподарських робіт, неповнолітні також працювали у своїх майстернях – шевській, столярній, швацькій, слюсарно-механічній, у кузні. Хоча харчування працюючих неповнолітніх залишало бажати кращого [6, с. 8-9, 14, 16-17, 32, 48].

Щодо боротьби з безпритульністю і бездоглядністю неповнолітніх на транспортних магістралях, то у 1941–1945 рр. така діяльність здійснювалася одним із підрозділів органів внутрішніх справ України – залізничною міліцією.

У 1941 р. неповнолітніми було вчинено 5% усіх зареєстрованих злочинів. На транспорті зростання злочинності серед неповнолітніх значною мірою сприяло «мішечництво». Часто батьки і родичі відсилали підлітків до сільськогосподарських районів за продуктами харчування. Залишаючись у дорозі тривалий час без нагляду, підлітки-«мішечники» скоювали крадіжки, грабежі і навіть убивства. Предметом злочинних замахів переважно були продукти та речі, які можна було обміняти на продукти. Основним видом злочинів, скоюваних неповнолітніми, були крадіжки (до 85%). Значний відсоток від загальної кількості вчинених неповнолітніми злочинів становили розбої і вбивства.

З перших же днів війни Радянського Союзу з фашистською Німеччиною в країні зросла дитяча безпритульність, бездоглядність і злочинність серед неповнолітніх. Вирішення цієї проблеми партія й

уряд поклали на Народний комісаріат внутрішніх справ (НКВС), що за величезних витрат держави здійснював планомірну і глибоко продуману роботу з дитячою безпритульністю і бездоглядністю. З усіх місцевостей, над якими нависла загроза захоплення ворогом, діти і дитячі установи, за активної участі транспортної міліції, терміново евакуювалися в глиб СРСР, де створювалися нові дитячі установи. У крайових і обласних органах НКВС були призначені спеціальні працівники для боротьби з дитячою безпритульністю і бездоглядністю. Відповідальність за роботу з евакуйованими дітьми на залізничному транспорті була покладена на помічників начальників політвідділів доріг і відділень по комсомолу. Виконкоми місцевих Рад депутатів трудящих виділяли приміщення для організації нових дитячих приймачів-розподільників [7, с. 46-47].

Велике значення для запобігання дитячій безпритульності і бездоглядності в роки війни зіграла Постанова РНК СРСР від 23 січня 1942 року «Про влаштування дітей, що залишилися без батьків».

Вважаючи найважливішою державною справою влаштування дітей, які залишилися без батьків, і проведення заходів для профілактики дитячої безпритульності, РНК СРСР зобов'язала Раднаркоми союзних республік, виконавчі комітети крайових, обласних, міських і районних Рад депутатів трудящих під особисту відповідальність голів забезпечити влаштування дітей, що залишилися сиротами чи втратили батьків під час переїзду в іншу місцевість. На органи НКВС було покладено завдання виявити й узяти на облік бездоглядних і безпритульних дітей і направити їх у дитячі кімнати міліції, через які проходили всі затримані діти. Дитячі кімнати сприяли профілактиці дитячої безпритульності, бездоглядності і злочинності, залучаючи великий актив громадськості.

Свою роботу вони побудували в тісному зв'язку з комісіями із влаштування дітей, які залишилися без батьків, займалися їх евакуацією в східні райони країни. Тільки за перших три місяці 1942 року на вокзалах, станціях і околицях співробітниками залізничної міліції було затримано 211 безпритульних і 142 бездоглядні дитини. Крім того, за активної участі співробітників органів внутрішніх справ на транспорті були відкриті нові дитячі кімнати, дитячі приймальники.

У приймальниках-розподільниках діти могли знаходитися не більше 2-х тижнів, після чого, у випадку неможливості повернення батькам, діти до 14 років направлялися через органи народної освіти у відповідні установи чи призначалися на патрунування, а старше 14 років улаштовувалися приймальниками-розподільниками НКВС СРСР за розверсткою Наркомосвіти союзних республік на роботу в промисловість чи сільське господарство.

Відповідно до Постанови РНК СРСР у роки війни широке розповсюдження одержала така форма роботи транспортної міліції, як патрунування, тобто призначення дітей на виховання в родини робітників, службовців, колгоспників. Патрунування здійснювалося виключно на добровільних засадах. Особам, що взяли на виховання дітей (патронат), видавалися через місцеві органи Наркомосвіти щомісячна допомога у розмірі 50 карбованців на одну дитину. У районних, міських, обласних відділах НКВС і народної освіти спеціальні інспектори займалися організацією патрунування. Крім того, за Постановою РНК СРСР у разі призначення дітей на патронат чи направлення на роботу в промисловість і сільське господарство приймальники-розподільники НКВС забезпечували їх одягом і взуттям. Для правильного здійснення патрунування дітей були організовані належні контроль і облік з боку органів НКВС і місцевих Рад депутатів трудящих.

Допомогу органам транспортної міліції надавали громадські організації. Партійні організації уживали практичних заходів для розширення мережі дитячих установ, зміцнення їх кращими кадрами педагогів і вихователів, виділення коштів безперебійного постачання дітей-сиріт одягом, взуттям, харчуванням, навчальними приладдям [7, с. 47-50].

15 червня 1943 року РНК СРСР прийняла Постанову «Про посилення заходів боротьби з дитячою безпритульністю, бездоглядністю і хуліганством», за якою в 1943 році були створені трудові виховні колонії для утримання в них безпритульних і бездоглядних дітей, а також підлітків, неодноразово помічених у дрібному хуліганстві й інших не тяжких злочинах, у віці з 11 до 16 років.

Важливу роль зіграло створення за даною Постановою відділів боротьби з дитячою безпритульністю, бездоглядністю і злочинністю у складі НКВС СРСР, союзних і автономних республік, країв і областей, а також у складі дорожніх відділів міліції.

Велику роботу у боротьбі з дитячою безпритульністю, бездоглядністю і злочинністю виконали співробітники залізничної міліції після звільнення України. Наприкінці 1944 року на транспортних магістралях було затримано 5347 безпритульних і 14104 бездоглядних неповнолітніх. З них 3835 були направлені в дитячі приймальники, 207 – у дитячі будинки. Одночасно, у порядку проведення масово-роз'яснювальної роботи, працівники дитячих кімнат міліції провели бесіди зі школярами, з батьками, педагогами [8, с. 271-273].

Отже, щодо боротьби з дитячою безпритульністю та бездоглядністю у 1943-1953 рр., основними формами ліквідації безпритульності та влаштування дітей-сиріт було: виявлення безпритульних і бездоглядних шляхом проведення масових рейдів за участю міліції, співробітників

транспортної міліції зокрема, представників освіти, органів охорони здоров'я та представників громадськості, направлення виявлених дітей до кімнат міліції, приймальників-розподільників, а звідти – до дитячих будинків, будинків дитини, шкіл фабрично-заводського навчання та ремісничих училищ, на опіку, патронат та всиновлення.

Органи міліції, в тому числі на транспорті, становили першу ланку у виявленні та подальшому влаштуванні безпритульних неповнолітніх. Діючі дитячі кімнати міліції та приймальники-розподільники мали ряд недоліків, що носили переважно об'єктивний характер, – брак приміщень, нестача коштів через спрямування усіх ресурсів держави на потреби промислової відбудови. Поряд з тим, органи внутрішніх справ здійснювали розшук зниклих під час війни та окупації дітей, а також проводили пропагандистську роботу серед населення.

Серед функцій органів освіти було виявлення та облік дітей, що залишилися без батьків; влаштування дітей-сиріт до дитячих виховних установ, на виховання до родин трудящих, на навчання та працевлаштування; здійснення контролю за умовами, у яких перебували бездоглядні діти; утримання дитячих будинків (їх фінансування, забезпечення керівним та виховним складом працівників, обстеження матеріально-побутових умов).

Участь громадськості здійснювалася також у багатьох напрямках. Це допомога співробітникам внутрішніх органів у виявленні та влаштуванні «дітей вулиці»; практична допомога в організації та проведенні виховних заходів з підопічними та бесід з батьками щодо підсилення виховної роботи з дітьми та підлітками, а також виховна робота з утриманнями виправних колоній для неповнолітніх з метою їх виправлення та перевиховання; матеріальна допомога в облаштуванні дитячих кімнат міліції, приймальників-розподільників, трудових виховних колоній, що виявлялася переважно у шефській роботі [9, с. 11, 13].

Незважаючи на всі труднощі, співробітники транспортної міліції зокрема та співробітники органів внутрішніх справ України в цілому сумлінно виконували свій професійний обов'язок. На увагу заслуговує гуманізм працівників міліції під час роботи з дітьми і підлітками у важкі воєнні роки, що є національною рисою українського народу. Турбота й увага до дітей-сиріт, які втратили батьків у роки Великої Вітчизняної війни, створення нормальних умов для їхнього життя і виховання – усі ці питання складали першочергове завдання органів внутрішніх справ досить тривалий час, зберігали свою гостроту і в перші роки після війни.

Таким чином, наведені факти свідчать про багатогранну діяльність органів внутрішніх справ у боротьбі з дитячою безпритульністю і бездоглядністю. У результаті виконаної співробітниками транспортної міліції України в першій половині ХХ ст. роботи мільйони сиріт було врятовано і виховано, дитячу безпритульність і бездоглядність було зведено до мінімуму [7, с. 53].

Як нами було з'ясовано, протидія безпритульності та злочинності неповнолітніх осіб почалася ще за часів радянської влади. Саме в той час соціальне забезпечення та турбота про безпритульних дітей проголошувалося державним обов'язком і шляхом формування правового поля для функціонування органів державної влади та громадських організацій здійснювався соціальний захист дітей; велась боротьба з їхньою злочинністю, яка тоді носила корисливий характер, оскільки характеризувалась вчиненням дрібних крадіжок.

Державна політика боротьби зі злочинністю неповнолітніх характеризувалась застосуванням медико-педагогічних заходів до осіб, які вчинили кримінальні злочини, але за віком не могли нести кримінальної відповідальності; виробничого навчання; гарантуванням трудових прав для безпритульних та бездоглядних неповнолітніх.

Дієвим заходом боротьби з безпритульністю в СРСР вважалося так зване «соціальне оздоровлення», тобто залучення безпритульних осіб до праці, зокрема до сільськогосподарських робіт та роботи у різноманітних робочих майстернях. За виготовлені ними у майстернях і за працю в підсобних сільських господарствах виплачувалося 50% від вартості робіт, а решта 50% – спрямовувалась на харчування та поліпшення побутових умов утриманців.

Так, постановою Ради Міністрів УРСР від 07.06.1951 р. Міністерству соціального забезпечення дозволялося виплачуватися особам за виготовлені ними у майстернях відповідних будинків та інтернатів вироби й за працю в підсобних сільських господарства при закладах соцзабезу у розмірі 50% від її вартості, а решту 50% грошей витратити на поліпшення культурно-побутових умов і харчування підопічних, що перебували на утриманні державних соціальних установ. Але проблема полягала в іншому – ніякі директивно-регламентуючі циркуляри реально не могли покращити ситуацію на місцях. Формалізм, зловживання, безініціативність та незацікавленість керівництва установ у вдосконаленні умов праці й відпочинку відповідного контингенту лише утверджували його переконання про необхідність втечі [10, с. 152-153].

Враховуючи, що робота в майстернях, описана в історичному генезисі, вченими розглядається як дієвий механізм у протидії безпритульності та злочинності неповнолітніх, зважаючи на те, що в Законі України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» [11] взагалі

не вказано підстави фінансування соціально-реабілітаційного центру (дитячого містечка) для безпритульних дітей, як закладу соціального захисту для безпритульних дітей, пропонуємо тим самим розширити джерела фінансування установи та усунути дану прогалину законодавства шляхом доповнення частиною 3 до ст. 29 Закону [11] речення наступного змісту: «Джерелами фінансування соціально-реабілітаційного центру для безпритульних дітей є:

- кошти державного та/або місцевого бюджету;
- кошти в розмірі 30% від роботи безпритульних неповнолітніх (яким за нормами трудового права дозволено працевлаштування) у виробничих підрозділах Центру;
- благодійні внески та інші джерела, не заборонені законодавством України».

Отже, особливу увагу необхідно приділяти своєчасному працевлаштуванню неповнолітніх, які відірвалися від шкільного колективу, вийшли з-під впливу сім'ї чи опинилися в несприятливих сімейних умовах. Це має важливе значення для запобігання злочинності неповнолітніх, вказував А. Тузов [12, с. 15]. Оскільки значна кількість засуджених неповнолітніх на момент вчинення злочину не займалися суспільно корисною працею.

Що стосується виховання, то слушною є думка О. Костенка [13, с. 122]: добropорядною є поведінка, яка відповідає світопорядку. Відповідає світопорядку поведінка, що детермінується впорядкованою волею, впорядкованою свідомістю, оскільки вона пристосовує людину до вищої, економічної форми обміну речей. Така поведінка можлива для тих, хто залучений до власності та ринку. Криміногенною є поведінка, що не відповідає світопорядку, детермінується неврегульованою волею (свавіллям) і регулюється неврегульованою свідомістю (ілюзіями), оскільки вона не пристосовує людину до вищої, економічної форми обміну речей, до господарської діяльності. Така поведінка можлива для тих, хто не залучений до власності та ринку. Іншими словами, добро – це те, що творить своєю поведінкою (діяннями) людина, залучена до світопорядку через власність і ринок, а зло, у тому числі злочинність, – це те, що творить своєю поведінкою (діяннями) людина, не залучена до світопорядку через власність і ринок, до підприємництва. Виходячи з цього, «золоте правило» моральності може бути сформульовано так: щоб людина творила добро і не творила зла, треба щоб її воля та свідомість були впорядковані світопорядком.

Господарську діяльність А. Макаренко розглядав як виховний чинник, ефективний не лише в умовах спеціальних колоній, а й в умовах школи. При цьому так звана навчальна праця не може бути позитивним елементом виховання, якщо він не зумовлений господарюванням. Придатна господарська діяльність як виховний чинник і в умовах сім'ї. Господарська діяльність сім'ї – є найважливішою ареною виховної роботи, зазначав А. Макаренко. При цьому потрібно мати на увазі, що сама собою праця не є виховним засобом. Тільки праця, пов'язана з господарюванням, може мати виховний ефект.

Під працею, пов'язаною з господарюванням, А. Макаренко розумів саме діяльність людини, яка бере участь в економічному процесі, відмежовуючи її від діяльності людини, що не бере участі в цьому процесі. А якщо це так, то чудовий макаренківський досвід застосування у вихованні працею, пов'язаною з господарюванням, є не що інше, як досвід застосування основного правила соціопсихологічної інженерії – залучення неповнолітніх до економічного процесу, підприємництва.

Підтвердження цьому можна знайти і в працях Аристотеля. Він зазначав, що стабільність державного устрою полягає у вихованні в душі відповідного державного устрою. Виходячи з тверджень Аристотеля, можна погодитись із тим, що неповнолітніх потрібно залучати в процес господарювання так, як це пропонує А. Макаренко. Адже в нашій державі діють ринкові відносини.

Крім того, у А. Макаренка є спостереження, що з дивною проникливістю виявляють той факт, що безпритульним неповнолітнім, які не відчувають позитивного впливу праці, зв'язаної з господарюванням, властивий комплекс свавілля, який під впливом такої праці замінюється комплексом несвавілля. На зарплаті, що отримує колоніст, зазначав А. Макаренко, виховується звичка координувати особисті та колективні інтереси, він попадає в найскладніше море госпрозрахунку та рентабельності. Дуже зручним полем для виховання багатьох важливих особливостей характеру майбутнього громадянина є також сімейне господарство [13, с. 122, 125-127].

Макаренко А., спостерігаючи за неповнолітніми, що залишилися без нагляду, виявив той факт, що у них «переживання нестачі переходять у переживання правові: якщо він не має чобіт, то він це переживає як право вкрасти чоботи...». При найближчому розгляді можна побачити що вказані «правові переживання» є не що інше, як ознака існування у безпритульних неповнолітніх комплексу сваволі й ілюзій. Саме життя, за словами А. Макаренка, привело його до відкриття що ці «правові переживання» у безпритульних неповнолітніх можна подолати за допомогою залучення їх до праці, яка поєднана з господарюванням. Це відкриття він сформулював так: «госпрозрахунок – великий педагог».

Практичним шляхом А. Макаренко дійшов висновку, що не сама по собі праця, а праця, поєднана з господарюванням, інакше кажучи, заснована на «госпрозрахунку», є засобом подолання

тих «правових переживань» у бездоглядних неповнолітніх, котрі О. Костенко називаються комплексом сваволі й ілюзій. Така праця має всі ознаки того, що називається підприємництвом.

Якщо мати на увазі те, жоден з вихованців А. Макаренка не повернувся на злочинний шлях, то слід сказати, що його унікальний досвід може служити підтвердженням про те, що залучення осіб до підприємництва, економічної активності реформує у них комплекс сваволі й ілюзій, який проявився у формі кримінальної чи неетичної поведінки. В сучасних умовах відкриття А. Макаренка досить широко використовується в Японії, ФРН та інших країнах.

До висновку про те, що «діло» створює імунітет проти сваволі, у тому числі й кримінальної, приводить дослідження педагогічного досвіду А. Макаренка. Головним у його методі, як відомо, було залучення вихованців-безпритульників до «діла», тобто до діяльності, що є участю в «соціальному обміні», зокрема через канал підприємництва. Це стало тим «ґрунтом», що дав вражаючі результати [14, с. 106, 349-350].

В кінцевому результаті, А. Макаренко дійшов до висновків, що не існує неповнолітніх правопорушників, важковиховуваних неповнолітніх, а є ті, які здатні бути творцями. Перед ним стояла звичайна, на його погляд, задача – виховати людину так, щоб вона була справжньою особистістю, щоб могла бути взірцем поведінки. І господарська (економічна) турбота є елементарним об'єктом виховання; тільки переживання господарських турбот можуть дати відчутний поштовх. Його основна формула: якнайбільше вимог до вихованця і якнайбільше поваги до нього [15, с. 49, 122, 131].

В цілому праці А. Макаренка, і зокрема «Педагогическая поэма», книга-досвід про виховання, про народження нової людини. Її герої – колишні безпритульні неповнолітні. Яскраво автор демонструє, як почуття товариства, суспільно корисна праця, громадська відповідальність за доручену справу допомагають моральному та ідейному становленню вчорашніх правопорушників [16; 17].

Висновки. Отже, одним із головних завдань держави та суспільства є виховання здорового молодого покоління громадян, охорона дитинства та забезпечення максимально можливою мірою виживання й розвитку молоді. Істотне значення при цьому має подолання таких негативних явищ у середовищі неповнолітніх, як безпритульність, бездоглядність та злочинність.

Для належного правового забезпечення цієї діяльності, створення її наукових засад важливим є вивчення історичного досвіду правового регулювання боротьби з безпритульністю, бездоглядністю й правопорушеннями неповнолітніх в УСРР в першій половині минулого століття. Саме в той час сформувався принципово новий підхід до вирішення проблеми. Боротьба з названими негативними явищами вперше почала розглядатися, як складова усієї справи охорони дитинства. Тоді ж відбулося становлення системи органів, покликаних забезпечувати позитивні зрушення у цій сфері. Дослідження організаційно-правових засад їх діяльності дає змістовний матеріал не лише для наукових узагальнень, а й для формування нових підходів до розв'язання проблем у протидії безпритульності, бездоглядності та правопорушенням неповнолітніх на сучасному етапі розвитку незалежної держави – України [4, с. 1].

Підсумовуючи вище викладене можна стверджувати, що протидія злочинності неповнолітніх та їхньої безпритульності почалася ще за радянських часів, на початку ХХ століття. Не останню роль в цій діяльності відіграли органи внутрішніх справ на транспорті, залізнична міліція зокрема. Завдяки останнім здійснювалися заходи по виявленню та затриманню бездоглядних та безпритульних неповнолітніх, заходи евакуації, відкривалися нові установи для неповнолітніх – дитячі кімнати та приймальники-розподільники, проводилася пропагандистська робота серед населення.

Широке розповсюдження одержала така форма роботи транспортної міліції як патрунування – призначення безпритульних неповнолітніх на виховання в повноцінні родини, яким у зв'язку з цим надавалася матеріальна підтримка. Завдяки багатосторонній діяльності транспортної міліції вдалося суттєво зменшити кількість злочинних проявів серед неповнолітніх та практично звести до мінімуму безпритульність дітей.

Принагідно відмітимо, що влаштування безпритульних неповнолітніх полягало в тому числі у їхньому працевлаштуванні. В цілому вченими розглядається як дієвий механізм у протидії безпритульності та злочинності неповнолітніх залучення останніх до економічної активності.

У зв'язку з цим на сучасному етапі було обґрунтовано необхідність на законодавчому рівні закріпити джерела фінансування соціально-реабілітаційного центру для безпритульних дітей (дитячого містечка) як закладу соціального захисту для безпритульних неповнолітніх, серед яких виділити кошти від роботи самих безпритульних неповнолітніх, яким за нормами трудового права дозволено працевлаштування.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Заросинський Ю.Л. Стан і тенденції злочинів, що вчиняються неповнолітніми в Україні / Ю.Л. Заросинський // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. – Випуск 6-1. Том 3. – 2014. – С. 117-121.
2. Іваненко В.В. Україна непівська: аналіз соціальних аномалій південного регіону: [Монографія] / В.В. Іваненко, І.В. Іщенко. – Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2006. – 280 с.
3. Зінченко А.Г. Дитяча безпритульність в радянській Україні в 20-х – першій половині 30-х років ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / Алла Григорівна Зінченко. – Одеса, 2002. – 17 с.
4. Анатольєва О.І. Правове регулювання боротьби з безпритульністю, бездоглядністю та правопорушеннями неповнолітніх в УСРР у 20-х роках ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.01 / Ольга Іванівна Анатольєва. – Київ, 2003. – 20 с.
5. Овсянюк О.І. Правове регулювання діяльності спеціальних міжвідомчих органів по боротьбі з безпритульністю та бездоглядністю (з досвіду УСРР, 20-ті роки) / О.І. Овсянюк // Держава і право: зб. наук. праць. Серія: Юридичні і політичні науки. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – Вип. 12. – С. 83-87.
6. Маро (М.И. Левишина). Работа с беспризорниками. Практика новой работы в СССР / Маро. – Харьков: Изд-во «Труд». – 1924. – 94 с.
7. Шевченко А.Є. Організаційно-правові заходи радянського уряду й органів внутрішніх справ щодо боротьби з дитячою безпритульністю у 40-і рр. ХХ ст. / А.Є. Шевченко // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: зб. наук. праць. – Донецьк: Донецький юридичний інститут МВС при Донецькому національному університеті, 2005. – Вип. 2. – С. 45-54.
8. Шевченко А.Є. Організаційно-правові заходи органів міліції Української РСР щодо боротьби з дитячою безпритульністю та бездоглядністю у роки Великої Вітчизняної Війни (1941-1945 рр.) / А.Є. Шевченко // Боротьба з правопорушеннями у молодіжному середовищі: вітчизняний та міжнародний досвід: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Донецьк, 2 черв., 2010 р.). – Донецьк: Донецький юрид. ін-т ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. – 2010. – С. 270-274.
9. Касьянова Н.М. Боротьба з безпритульністю та бездоглядністю в Донбасі (1943-1953рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 07.00.01 / Наталія Миколаївна Касьянова. – Донецьк, 2010. – 19 с.
10. Швидкий В.П. Бродяжництво й жебрацтво як елементи соціального життя в Україні у першій половині 1950-х рр. / В.П. Швидкий // Український історичний журнал. Науковий журнал. – № 1 (472) січ.-лют. – 2007. – С. 149-169.
11. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей [Електронний ресурс]: Закон України від 02.06.2005 р. № 2623-IV / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
12. Тузов А.П. Злочинність неповнолітніх та її запобігання. На допомогу лектору / А.П. Тузов. – К.: Знання Української РСР, 1974. – 23 с.
13. Костенко А.Н. Криминальний произвол: социология воли и сознания преступника: [монографія] / Александр Николаевич Костенко. – К.: Наукова думка, 1990. – 148 с.
14. Костенко О.М. Культура і закон – у протидії злу: [монографія] / Олександр Миколайович Костенко. – К.: Атіка, 2008. – 352 с.
15. Макаренко А.С. О воспитании / Сост. и авт. вступит. статьи В.С. Хелемендик. – [2-е изд., перераб. и доп.] – М.: Политиздат, 1990. – 415 с.
16. Макаренко А.С. Педагогическая поэма. – Кишинев: Лумина, 1979. – 600 с.
17. Макаренко А. Педагогическая поэма. – М.: Худож. лит., 1975. – 512 с.

REFERENCES

1. Zarosynskyi Iu.L. Stan i tendentsii zlochyniv, shcho vchyniaiuetsia nepovnolitnimy v Ukraini / Iu.L. Zarosynskyi // Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia Yurydychni nauky. – Vypusk 6-1. Tom 3. – 2014. – S. 117-121.
2. Ivanenko V.V. Ukraina nepivska: analiz sotsialnykh anomalii pviddennoho rehionu: [Monohrafiia] / V.V. Ivanenko, I.V. Ishchenko. – Dnipropetrovsk: Vyd-vo Dnipropetr. nats. un-tu, 2006. – 280 s.
3. Zinchenko A.H. Dytiacha bezprytulnist v radianskii Ukraini v 20-kh – pershii polovyni 30-kh rokiv XX stolittia: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ist. nauk / Alla Hryhorivna Zinchenko. – Odesa, 2002. – 17 s.
4. Anatolieva O.I. Pravove rehuliuвання borotby z bezprytulnistiu, bezdohliadnistiu ta pravoporushenniamy nepovnolitnikh v USSR u 20-kh rokakh XX stolittia: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. yuryd. nauk: 12.00.01 / Olha Ivanivna Anatolieva. – Kyiv, 2003. – 20 s.

5. Ovsianiuk O.I. Pravove rehuliuвання diialnosti spetsialnykh mizhvidomchykh orhaniv po borotbi z bezprytulnistiu ta bezdohliadnistiu (z dosvidu USRR, 20-ti roky) / O.I. Ovsianiuk // Derzhava i pravo: zb. nauk. prats. Serii: Yurydychni i politychni nauky. – K.: In-t derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2001. – Vyp. 12. – S. 83-87.

6. Maro (M.Y. Levyshyna). Rabota s bespryzornykamy. Praktyka novoi raboty v SSSR / Maro. – Kharkov: Yzd-vo «Trud». – 1924. – 94 s.

7. Shevchenko A.Ie. Orhanizatsiino-pravovi zakhody radianskoho uriadu i orhaniv vnutrishnikh sprav shchodo borotby z dytiachoiu bezprytulnistiu u 40-i rr. XX st. / A.Ie. Shevchenko // Problemy pravoznavstva ta pravookhoronnoi diialnosti: zb. nauk. prats. – Donetsk: Donetskyi yurydychnyi instytut MVS pry Donetskomu natsionalnomu universyteti, 2005. – Vyp. 2. – S. 45-54.

8. Shevchenko A.Ie. Orhanizatsiino-pravovi zakhody orhaniv militsii Ukrainskoi RSR shchodo borotby z dytiachoiu bezprytulnistiu ta bezdohliadnistiu u roky Velykoi Vitchyznianoi Viiny (1941-1945 rr.) / A.Ie. Shevchenko // Borotba z pravoporushenniamy u molodizhnomu seredovyshchi: vitchyzniani ta mizhnarodnyi dosvid: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Donetsk, 2 cherv., 2010 r.). – Donetsk: Donetskyi yuryd. in-t LDUVS im. E.O. Didorenka. – 2010. – S. 270-274.

9. Kasianova N.M. Borotba z bezprytulnistiu ta bezdohliadnistiu v Donbasi (1943-1953rr.): avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ist. nauk: 07.00.01 / Nataliia Mykolaivna Kasianova. – Donetsk, 2010. – 19 s.

10. Shvydkyi V.P. Brodiazhnytstvo i zhebratstvo yak elementy sotsialnoho zhyttia v Ukraini u pershii polovyni 1950-kh rr. / V.P. Shvydkyi // Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. Naukovyi zhurnal. – № 1 (472) sich.-liut. – 2007. – S. 149-169.

11. Pro osnovy sotsialnoho zakhystu bezdomnykh hromadian i bezprytulnykh ditei [Elektronnyi resurs]: Zakon Ukrainy vid 02.06.2005 r. № 2623-IV / Verkhovna Rada Ukrainy. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua>

12. Tuzov A.P. Zlochynnist nepovnlitnikh ta yii zapobihannia. Na dopomohu lektoru / A.P. Tuzov. – K.: Znannia Ukrainskoi RSR, 1974. – 23 s.

13. Kostenko A.N. Krymynalnui proyzvol: sotsyolohyia voly y soznannya prestupnyka: [monohrafiia] / Aleksandr Nykolaevych Kostenko. – K.: Naukova dumka, 1990. – 148 s.

14. Kostenko O.M. Kultura i zakon – u protydii zlu: [monohrafiia] / Oleksandr Mykolaiovych Kostenko. – K.: Atika, 2008. – 352 s.

15. Makarenko A.S. O vospytanyy / Sost. y avt. vstupyт. staty V.S. Khelemendyk. – [2-e yzd., pererab. y dop.] – M.: Polytyzdat, 1990. – 415 s.

16. Makarenko A.S. Pedahohycheskaia poema. – Kyshynev: Lumyna, 1979. – 600 s.

17. Makarenko A. Pedahohycheskaia poema. – M.: Khudozh. lyt., 1975. – 512 s.

РЕФЕРАТ

Чебан О.М. Протидія злочинності та безпритульності неповнолітніх на транспортних магістралях: історичний генезис / О.М. Чебан // Економіка та управління на транспорті. – К.: НТУ, 2015. – Вип. 2.

Мета роботи – дослідити історичне значення та повноваження органів внутрішніх справ на транспорті у протидії злочинності та безпритульності неповнолітніх.

Розкрито участь транспортної міліції у протидії злочинності та безпритульності неповнолітніх. Завдяки органам внутрішніх справ на транспорті здійснювалися заходи по виявленню та затриманню бездоглядних та безпритульних неповнолітніх, заходи евакуації, відкривалися нові установи для неповнолітніх – дитячі кімнати та приймальники-розподільники, влаштування на патрунування, у працевлаштуванні, проводилася пропагандистська робота серед населення.

Обґрунтовано необхідність на законодавчому рівні закріпити джерела фінансування соціально-реабілітаційного центру для безпритульних дітей (дитячого містечка) як закладу соціального захисту для безпритульних неповнолітніх, серед яких виділити кошти від роботи самих безпритульних неповнолітніх, яким за нормами трудового права дозволено працевлаштування. Оскільки залучення безпритульних неповнолітніх до економічної активності попереджає злочинність та бездоглядність у молодіжному середовищі.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: БЕЗДОГЛЯДНІ ДІТИ, БЕЗПРИТУЛЬНІ НЕПОВНОЛІТНІ, ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ, ТРАНСПОРТНА МІЛІЦІЯ, ОРГАНИ ВНУТРІШНІХ СПРАВ НА ТРАНСПОРТІ, ПАТРОНУВАННЯ, СОЦІАЛЬНЕ ОЗДОРОВЛЕННЯ.

ABSTRACT

Cheban O.M. Prevention criminality and homelessness minors on the highway transport: historical genesis. Economics and management on transport. Kyiv. National Transport University. 2015. Vol. 2.

Purpose – to explore the historical significance and powers of the bodies of internal Affairs on transport in prevention of the crime and neglect of minors.

Was described powers of the transport police in combating crime and neglect of minors. Thanks to the bodies of internal Affairs on transport has conducted the following activities: identification and detention of unaccompanied minors, measures of evacuation, was opened new facilities for juveniles - children's rooms and reception centers, finding of the families for patronage, job search for juvenile, propaganda work among the population.

It is necessary on the legislative level to secure the sources of financing of the social rehabilitation centre for street children (children's town) as an institution of social protection for neglect minors, among which to allocate funds from work of the minors, whom the law allowed employment. Because attracting street children to useful work prevents crime and neglect among youth.

KEYWORDS: NEGLECTED CHILDREN, HOMELESS MINORS, CRIME PREVENTION, TRANSPORT POLICE, THE INTERNAL AFFAIRS ON TRANSPORT, PATRONAGE, SOCIAL REHABILITATION.

РЕФЕРАТ

Чебан О.М. Противодействие преступности и беспризорности несовершеннолетних на транспортных магистралях: исторический генезис / О.М. Чебан // Экономика и управление на транспорте. – К.: НТУ, 2015. – Вып. 2.

Цель работы – исследовать историческое значение и полномочия органов внутренних дел на транспорте в противодействии преступности и беспризорности несовершеннолетних.

Определено участие транспортной милиции в противодействии преступности и беспризорности несовершеннолетних. Благодаря органам внутренних дел на транспорте осуществлялись меры по определению и задержанию безнадзорных и беспризорных несовершеннолетних, меры эвакуации, открывались новые учреждения для несовершеннолетних – детские комнаты и приемники-распределители, устройство на патронаж, трудоустройство, велась пропагандистская работа среди населения.

Обоснована необходимость на законодательном уровне закрепить источники финансирования социально-реабилитационного центра для беспризорных детей (детского городка) как учреждения социальной защиты для беспризорных несовершеннолетних, среди которых выделить средства от работы самих беспризорных несовершеннолетних, которым согласно нормам трудового права разрешено трудоустройство. Поскольку привлечение беспризорных несовершеннолетних к экономической активности предупреждает преступность и безнадзорность в молодежной среде.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: БЕЗНАДЗОРНЫЕ ДЕТИ, БЕСПРИЗОРНЫЕ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИЕ, ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ ПРЕСТУПНОСТИ, ТРАНСПОРТНАЯ МИЛИЦИЯ, ОРГАНЫ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ НА ТРАНСПОРТЕ, ПАТРОНАЖ, СОЦИАЛЬНОЕ ОЗДОРОВЛЕНИЕ.

АВТОРИ:

Чебан О.М., Національний транспортний університет, асистент кафедри конституційного та адміністративного права: allesiya@i.ua, тел. +380442802481, Україна, 01010, м. Київ, вул. Суворова, 1, к. 243.

AUTHOR:

Cheban O.M., National Transport University, assistant, department of constitutional and administrative law, e-mail: allesiya@i.ua, tel. +380442802481, Ukraine, 01010, Kyiv, Suvorova str. 1, of. 243.

АВТОРЫ:

Чебан О.М., Национальный транспортный университет, ассистент кафедры конституционного и административного права, e-mail: allesiya@i.ua, тел. +380442802481, Украина, 01010, г. Киев, ул. Суворова, 1, к. 243.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Мережко О.О., доктор юридичних наук, професор, Київський національний лінгвістичний університет, професор кафедри права, Київ, Україна.

Козловський А.А., доктор юридичних наук, професор, Національний транспортний університет, завідувач кафедри конституційного та адміністративного права, Київ, Україна.

REVIEWER:

Merezhko O.O., Ph.D., Doctor of Law, professor, Kyiv National Linguistic University, professor, department of Law, Kyiv, Ukraine.

Kozlovsky A.A., Ph.D., Doctor of Law, professor, National Transport University, head, department of Constitutional and Administrative Law, Kyiv, Ukraine.